

Alnus glutinosa

4

Zwarte els

De Althæa Pers

AS

BLAD

BLOEIWIJZE

BIJPRODUCT

STUIFMEEL

WORTEL

ZAAD

ZOMERTAK

HOUT

SCHORS

VRUCHT

GASTEN DIERLIJK

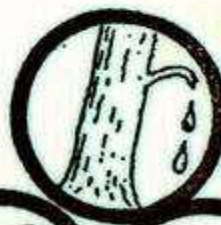
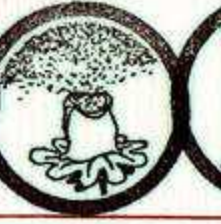
GASTEN PLANTAARDIG

TAKDOORSNEDE

WINTERTAK

Alnus glutinosa

Zwarte els

Zwarte Els, Blonde Dolly, Rooie Riek, ... de Amsterdamse Wallen? Welnee, de zwarte els voelt zich weliswaar heel erg thuis op 'walletjes' maar hij stamt uit een zeer goede familie, waartoe ook de berk en de haagbeuk gerekend worden. *Alnus glutinosa* luidt de Latijnse naam. De toevoeging *glutinosa* slaat op de kleverigheid van de bladeren. De naam zou duiden op het snel groeien in waterrijke bodem maar daar later meer over. We vinden de Nederlandse naam els terug in plaatsnamen als Elskamp, Elshout, Elsloo, Elspeet en Elst.

♣ De els is een sierlijke, elegante boom, die zo'n 25 meter hoog wordt en zelden ouder wordt dan 150 jaar. Vooral in de winter toont hij dat karakteristieke, zwarte silhouet met zijn ijle kroon en zijn honderden donkere proppen. Daar heeft de boom mede de toevoeging *zwarte* in zijn naam aan ontleend. Diezelfde ijle kroon maakt hem in de zomer vriendelijk voor zijn omgeving. Hij laat voldoende licht door voor anderen, maar biedt ook beschutting tegen de wind. Vandaar dat de els een geliefde en veel gebruikte hulphoutsoort is bij de aanleg van nieuwe bossen. Bovendien voorziet de boom met zijn sterk vertakt en diepgaand wortelstelsel de bodem van stikstof, waar niet alleen hijzelf van profiteert, maar ook de planten en bomen in zijn omgeving. Op de wortels zitten grote groepen

wortelknolletjes waarin zich een bacterie bevindt. Het samenspel tussen deze bacterie en de els zorgt voor het binden van stikstof uit de lucht. Die stikstof wordt dan via het bladstrooisel aan de bodem doorgegeven.

¶ De zwarte els komt voor in bijna geheel Europa. Ook in Nederland is hij vrij algemeen. In de lagere delen van ons land is hij zelfs de meest voorkomende boomsoort want hij is typisch een boom van de natte gronden. Hij heeft behoefte aan een voedsel- en mineraalrijke, permanent vochtige grond. De wortels groeien door tot in het grondwater, wat ze wel extra gevoelig maakt voor blikseminslag. Verder is de zwarte els goed bestand tegen wind. Daarom wordt hij dikwijls rond fruitboomgaarden toegepast als windscherm.

¶ Elzen bloeien, op de hazelaar na, het vroegst van alle inheemse houtgewassen, ver vóór het uitlopen van de bladeren. Na de bloei vallen de mannelijke katjes af. Zij hebben met hun overvloedige stuifmeelproductie hun taak volbracht. De bijen hebben daar intussen dankbaar van meege profiteerd. De schutbladen van de vrouwelijke katjes groeien uit tot zwarte houtige schubben, die vaak langer dan een jaar blijven zitten. Dit zijn de zogenoemde elzenproppen. Soms zijn aan een els drie generaties vrouwelijke katjes te vinden, namelijk: de oude elzenproppen die hun zaad het jaar ervoor al afgegeven hebben, de tweede generatie groene proppen, die nu met stuifmeel zijn bevrucht en de derde generatie van rode bloempjes die zich in het vroege voorjaar beginnen te vormen. De zaadjes die uit de proppen vallen, hebben zeer smalle vleugels en

waaien daarmee een beetje uit de buurt. Komen ze in water dan blijven ze drijven en worden ze door de stroming langs de waterloop meegevoerd. Vooral vinken en mezen zijn dol op deze zaden.

¶ De bladeren zijn omgekeerd eivormig en hebben de grootste breedte boven het midden. De bladrand is grof en ongelijk gezaagd.

¶ De zwarte els heeft een voedselarmere en zuurdere schors dan andere bomen uit de natte bossen. Er zijn dan ook maar weinig mossen op de stam te vinden. Anders is dat het geval bij de elzenstobben – dit zijn elzenstronken -, die vaak welig begroeid zijn. Elzenbossen hebben een rijke paddestoelenflora en met name houtzwammen voelen zich er prettig. Dat komt vooral door de vochtige atmosfeer en ook door het vele dode hout als gevolg van het ontbreken van exploitatie van het bos.

¶ Specifieke kevertjes voor de elzen zijn de zwartblauwe elzenhaantjes. Zowel de vrouwtjes als de larven kunnen de els behoorlijk kaalvreten. Ze vinden geen aftrek bij vogels of andere vijanden, zodat ze ongehinderd hun gang kunnen gaan. Doordat de els het hele seizoen doorgroeit, herstelt hij zich altijd wel weer.

¶ Stompen van afgezaagde stammen lopen snel weer uit, zodat de els zeer geschikt is als hakhout. Vlak na het afzagen is het zaagvlak nog licht van kleur, maar al snel verandert dat in een diep oranje tot rood. Ook laat het hout zich gemakkelijk bewerken. Het wordt veel toegepast in de houtindustrie voor beeldhouw- en snijwerk, en het maken van speelgoed en het wordt

het hout zich gemakkelijk bewerken. Het wordt veel toegepast in de houtindustrie voor beeldhouw- en snijwerk, en het maken van speelgoed en het wordt verwerkt tot triplex. Onder water is elzenhout erg duurzaam. Zo is de beroemde Rialtobrug in Venetië gestut met elzenstammen. Als brandhout heeft elzenhout een aantal speciale toepassingen: voor het blauw kleuren van dakpannen, het roken van vis en voor de houtskoolproductie.

‡ Volgens de volksgeneeskunst zijn elzenbladeren een probaat middel tegen steenpuisten en zweren. Vroeger had men veel vertrouwen in wichelroedes van elzenhout voor het aanwijzen van water: een boom die zich zo sterk tot water voelt aangetrokken, moest wel werken. Bij keelontsteking zou men veel baat hebben bij een drank die gemaakt is van elzenschors. Men neme 20 gram elzenschors en kookt deze met een halve liter water. Iets laten afkoelen, zeven en zoeten met honing. Gebruiken als gorgedrank.

‡ Waarschijnlijk beschouwde men de els als een spookboom door de moerassige groeiplaats. Ook de rode zaagsnede bezorgde hem geen goede reputatie: 'De els heeft duivelsbloed', zei men. Maar ondanks dat de els een heksenboom zou zijn, zouden elzenhout, twijgen en as juist onheil en toverkracht afweren. En last van nachtmerries? Wat elzentakjes onder het hoofdkussen en de slaap is weer ongestoord.

Vindplaats: Kruithuispad, Delft.

